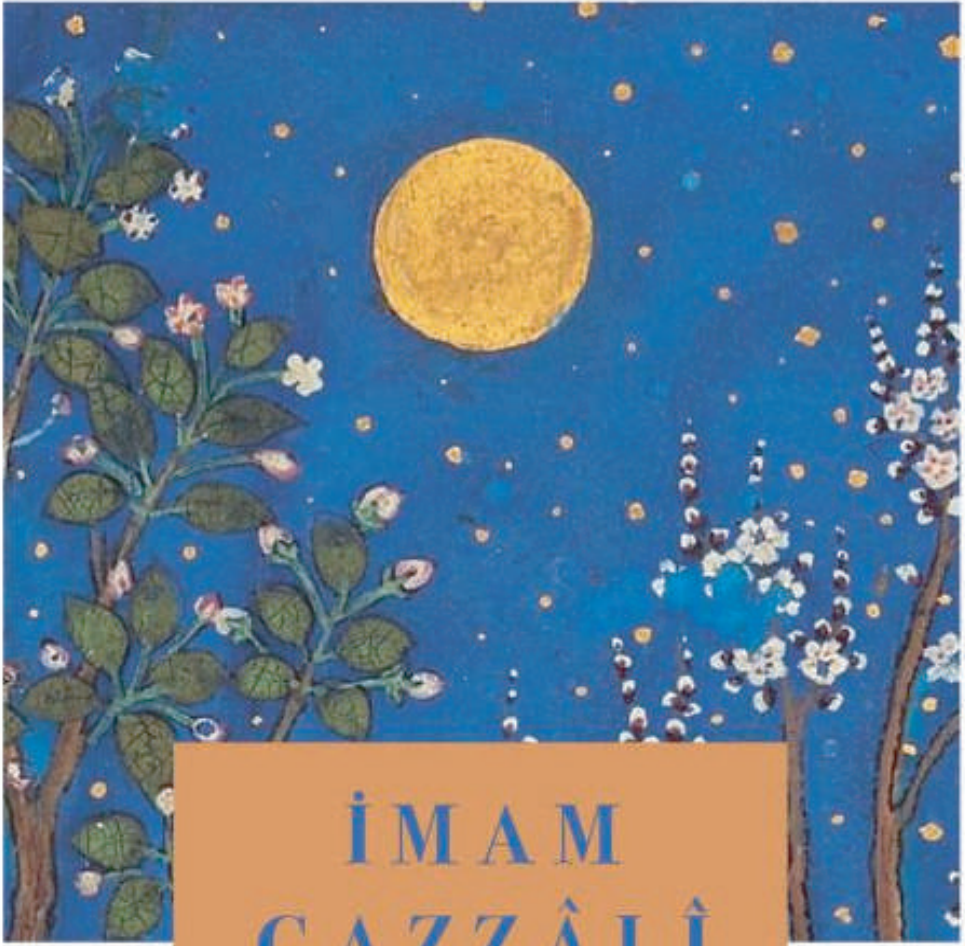

İMAM GAZZÂLÎ

İNSAN NEDEN ALDANIR?

Çeviri:
Cüneyt GÖRGE

el-Keşf ve'r-Tebyin fî Gurûri'l-Halki Ecmain

ESFİ
KİTAP

İNSAN NEDEN ALDANIR?
el-Keşf ve't-Teb'yîn fî Ğurûri'l-Halki Ecmaîn
İmam Gazzâlî

SUFİ KİTAP | 229
tasavvuf klasikleri | 74

editör EMİNE SARAÇ

kapak tasarımı RAVZA KIZILTUĞ

iç tasarım NUR KAYAALP

1. baskı KASIM 2025, İSTANBUL

wsbn

ISBN: 978-625-5803-03-0

9 || 786255 || 803030

SUFİ KİTAP
Bahçelievler Mah.
Zübeyde Hanım Cad. No: 8
Üsküdar / İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

sufi.com.tr
sufi@sufi.com.tr
f x o sufikitap
Kültür Bakanlığı Yayın
Sertifika No: 4558

BASKI VE CİLT	YAYIN HAKLARI
WPC Matbaacılık	© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Osmangazi Mah. Mehmet Deniz Kopuz Cad.	Timaş Yayın Grubu bünyesinde
No: 17-1 Esenyurt / İstanbul	faaliyet gösteren Sufi Kitap'ı aittir.
Telefon: (0212) 886 83 50	İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak
Matbaa Sertifika No: 50884	gösterilerek alıntı yapılabilir.

İNSAN NEDEN ALDANIR?

el-Keşf ve't-Tebyîn fî Ğurûri'l-Halki Ecmaîn

İmam Gazzâlî

Çeviri: M. Cüneyt Gökçe

İmam Gazzâlî

Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî (450/1058–505/1111), Horasan'ın Tûs şehrinde dünyaya gelmiş, küçük yaşta babasını kaybettikten sonra bir sûfî dostunun himayesinde ilim yolculuğuna adım atmıştır. İlk eğitimi Tûs ve Cürcân'da aldıktan sonra 473/1080'de Nişâbur'a giderek dönemin önde gelen kelâm âlimi İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin öğrencisi olmuştur. Burada fıkıh, cedel, kelâm, mantık ve felsefe alanlarında güçlü bir formasyon kazanmıştır. Hocası Cüveynî'nin 478/1085'te vefatının ardından, vezir Nizâmülmülk'ün yakın çevresine katılmış, altı yıl boyunca onun karargâhında ilim ehliyle yoğun müzakerelerde bulunarak büyük bir şöhret kazanmıştır.

484/1091'de Bağdat Nizâmiye Medresesi müderrisliğine tayin edilen Gazzâlî, burada dört yıl boyunca yüzlerce öğrenci yetiştirmiş, aynı zamanda fıkıh, kelâm, felsefe ve tasavvuf sahalarında en önemli eserlerini telif etmiştir. 488/1095 yılında, dünyevî şöhret ve makamdan uzaklaşıp Allah rızasına yönelme ve lillâh şuurunu yeniden merkeze alma amacıyla görevinden ayrılmış; sonrasında Şam, Kudüs ve Hicaz'da inziva ve seyahatlerle dolu bir döneme girmiştir. Bu dönemde ilmî birikimini tasavvufî tecrübeyle bütünleştiren Gazzâlî, nihayet memleketi Tûs'a dönerek ilmî faaliyetlerine burada devam etmiştir.

Gazzâlî, *Tehâfütü'l-Felâsife* ve *el-Münkız mine'd-dalâl* adlı eserlerinde felsefeye yönelttiği derinlikli eleştirileriyle dikkat çekmiştir. *İhyâ' 'Ulûmi'd-dîn* adlı eseriyle ise dinî ve ahlâkî sahada ortaya koyduğu ıslah çabası sayesinde İslâm düşünce tarihinde silinmesi güç bir iz bırakmıştır. 14 Cemâziye'l-âhir 505 / 18 Aralık 1111 tarihinde Tûs'ta vefat eden Gazzâlî, geride yalnızca kelâm, fıkıh ve felsefe alanlarında değil, aynı zamanda tasavvuf geleneği içinde de derin ve etkileyici bir miras bırakmıştır.

Doç. Dr. M. Cüneyt Gökçe

İlkokulu doğup büyüdüğü Nusaybin/Kemina köyünde okudu. Nusaybin Ortaokulu'ndan sonra Mardin İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu. Lisans, yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı ve Kelâm ilmi alanında Doçent oldu.

İlkokul sıralarında başladığı Medrese eğitimini ikmal ederek İslami ilimler alanında "icazetname" sahibi oldu.

İstanbul-Haseki Eğitim Merkezi'nden mezun oldu.

İl Müftü Yardımcılığı, İlçe Vaizliği, Diyanet Eğitim Merkezi Hocalığı ve Yurt Dışı Din Görevliliği gibi vazifelerde bulunmak suretiyle Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde uzun yıllar çalıştı.

Harran Üniversitesi'ne intisap ederek akademisyenliğe geçiş yaptı. Otuz yılı aşkın bir süre Şanlıurfa Harran Üniversitesi'nde çalıştıktan sonra Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne intikal etti.

Üniversite bünyesinde öğretim üyeliğinin yanı sıra Senato Üyeliği, Dekan Yardımcılığı, Anabilim Dalı Başkanlığı gibi görevlerde bulundu.

Yurt içi ve yurt dışında düzenlenen pek çok bilimsel toplantıya bildirile-riyle iştirak etti.

Çok sayıda yüksek lisans ve doktora öğrencisi mezun etti.

Çeşitli yayın organlarında, alanıyla ilgili değişik çalışmaları yayımlandı.

Fizilal ve Muhtasar Ruhul-beyan eserlerinin tercüme heyetlerinde bulundu.

Diyanet İslam Ansiklopedisi'ne çeşitli maddeler yazdı.

TRT ve özel radyo ve tv kanallarında farklı dillerde çeşitli programlar hazırlayıp sundu.

Hâlen Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevine devam etmekte; internet ve yazılı basında köşe yazarlığı yapmaktadır.

İleri düzeyde Arapça ve Kürtçe, orta düzeyde İngilizce ve Farsça bilen Gökçe evli ve dört çocuk babasıdır.

Doç. Dr. M. Cüneyt GÖKÇE'nin kaleme aldığı bazı eserler şunlardır:

- Arapça Lisan Kursu Yardımcı Ders Kitabı (Ankara, Jandarma Okulu: 1998)
- Arapça Lisan Kursu Arapça Sözlüğü (Ankara, Jandarma Okulu: 1998)
- Selim Ağa Kütüphanesi Kelam Kitapları (Y. Lisans Tezi: 1993)
- Muhammed b. Eşref es-Semerkandi ve Kelam İlmindeki Yeri (Doktora Tezi: 1996)
- Ölçülerle Hayata Bakış (İstanbul, Nida: 2018)

- Molla Halil es-Siirdî ve Kelam İlmindeki Yeri (Şanlurfa, Elif: 2000)
- Semerkand ve Semerkandî (İstanbul, Nida: 2019)
- İnsan ve Kâinata Dair Okumalar (İstanbul, Nida: 2021)
- İnsan ve Kâinata Dair Okumalar (İstanbul, Nida: 2024)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
İMAM GAZZÂLÎ'NİN HAYATI	11
“EL-KESF VE”T-TEBYÎN Fİ ĞURÛRÎ'L-HALKİ ECMAÎN” HAKKINDA	14
GİRİŞ	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
KÂFİRLERİN, KÂFİRLERLE ORTAK NOKTADA BULUŞANLARIN VE GÜNAHKÂR MÜMİNLERİN ALDANIŞI	19
Kâfirlerin Aldanışı	23
İnanan Bazı İnsanların Aldanışta Kâfirlerle Aynı Nuktada Buluşması	25
Günahkâr Müminlerin Aldanışı.....	29
İKİNCİ BÖLÜM	
ALDANAN MÜMİNLERİN SINIFLARI	33
Birinci Sınıf: Aldanan Âlimler.....	37
İkinci Sınıf: Aldanan Âbidler.....	53
Üçüncü Sınıf: Aldanan Zenginler	63
Dördüncü Sınıf: Aldanan Mutasavvıflar	71
Yolda Başka Aldanışlar Var mıdır?	79

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu çalışma, İmam Gazzâlî'nin derin idrakini, insan ruhunun en gizli perdelerini aralayan keskin sezgisini ve çağları aşan hikmetini yansıtan hacimce küçük fakat muhtevaca büyük *el-Keşf ve't-tebyîn fî gurûri'l-halki ecmaîn* risalesinin çevirisidir.

Bu eser, Hak yolunda yürüyenlerin kalplerine düşen gizli tuzakları, nefis ve şeytanın en sinsi aldatmalarını ifşa eden bir eserdir.

İmam Gazzâlî burada, ibadet, ilim, zühd, tevekkül ve tasavvuf gibi yüce mertebelerde bile gizlenebilen riya, hayranlık, kibir ve gaflet perdelerini tek tek kaldırarak insanın kendisini kandırmasının ne kadar kolay olduğunu gösterir.

Gazzâlî bu eserinde, *aldananları* tasnif eder:

İlmin gururuna kapılan âlimler, ibadetin şekline takılıp özünü unutan zâhidler, dünyayı terk ettiklerini zannederken kalplerini ona bağlayan sûfiler, hâllerine hayran kalan sâlikler ve nihayet, hakikate yaklaşırken kendini “varmış” görenler.. Her biri, hakikat yolunda bir basamakta oyalanmış, vuslatı engelleyen bir perdeyle kuşatılmıştır.

Bu grupların her biri, insanın ruhi seyrine dair derin bir tahlil sunar. Kuşkusuz Gazzâlî'nin maksadı, kimseyi

yermez değil, bilakis “kendini tanımayan” insanı kendine tanıtmaktır. Nitekim onun eserlerinin tamamında olduğu gibi burada da ilim ile hâl, zahir ile bâtın, şeriat ile hakikat arasında mükemmel bir denge göze çarpar. Bu yönüyle eser, yalnızca bir ahlak veya tasavvuf risalesi değil, aynı zamanda psikolojik bir derinlik, ahlaki bir rehberlik ve ilahî marifet kapısıdır.

Bu tercüme hazırlanırken, Abdullatif Âşûr tarafından tahkik edilip Mektebetü'l-Kur'ân (Kahire) neşri esas alınmıştır. Metin boyunca hem Arapça aslın nüktelerini korumaya hem de Türkçenin ilmî ve manevî inceliğini yansıtmaya özen gösterilmiştir. Ayet ve hadislerin kaynakları verilmiş anlamları ise Gazzâlî'nin maksadına uygun biçimde açıklanmıştır.

Gazzâlî, İslâm düşünce tarihinde yalnızca bir kelâmcı ya da sûfî değil, insanın hem aklını hem kalbini terbiye eden büyük bir mürşididir. Onun kaleminde ilim, kuru bir bilgi değil, insanı arındıran, Allah'a yaklaştıran bir nurdur.

Dileriz bu tercüme, İmam Gazzâlî'nin hikmetinden nasiplenmek isteyen okuyucular için, “kendini bilme” yolunda bir rehber olur. Zira her çağda, her gönülde “aldanma”nın biçimi değişse de hakikat aynı hakikattir:

“Kendini bilen Rabbini bilir.”

Doç. Dr. M. Cüneyt GÖKÇE
Mardin, 30.09.2025

İMAM GAZZÂLÎ'NİN HAYATI

İmam Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, Hicrî 450 (Milâdî 1058) yılında İran'ın Horasan bölgesinde, Tûs şehrinde (Meşhed) dünyaya geldi. Kaynaklarda 451 (1059) tarihi zikredilse de bu bilgi zayıf kabul edilmiştir. "Gazzâlî" nisbesi hakkında iki görüş öne çıkar: Birincisi, babasının mesleği olan "yün eğiricilik" (gazzâl) ile bağlantılı olduğu yönündedir. İkincisi ise Tûs yakınlarındaki Gazâle adlı bir köyden geldiği iddiasıdır. Ancak kaynakların çoğunluğu, onun babasının mesleğine nisbetle "Gazzâlî" olarak anılmasının daha doğru olduğunu kabul eder. İslâm dünyasında büyük bir itibar kazanmış olan Gazzâlî, döneminde ve sonrasında "Hüccetü'l-İslâm" (İslâm'ın delili) ve "Zeynüddin" (Dinin süsü) gibi fazilet ifade eden lakaplarla anılmıştır. Künyesi Ebû Hâmid'dir; ancak onun "Hâmid" isminde bir oğlunun olup olmadığı net değildir. Varsa da küçük yaşta vefat ettiği düşünülmektedir. Gazzâlî'nin babası Muhammed, tasavvufa meyilli, dindar bir zanaatkârdı. Vefatından önce oğulları Muhammed (İmam Gazzâlî) ile Ahmed'in eğitimlerini güvenilir bir sûfî dostuna emanet etmişti. Gazzâlî, ilk eğitimini bu kişi sayesinde aldı; Kur'an ezberi, yazı, dil bilgisi ve temel dinî ilimleri burada öğrendi. İleri seviyedeki eğitimine 465 (1073) yılında Tûs'ta Ahmed b. Muhammed

er-Râzkânî'den fıkıh okuyarak başladı. Ardından Cürcân'a giderek Ebû Nasr el-İsmâîlî'den eğitim gördü. Tahsiline beş yıl kadar orada devam etti. Cürcân'dan dönerken başına gelen meşhur bir soygun olayı, onun ilme 12 İmam Gazzâlî olan tutkusunu ve hafızasını nasıl disipline ettiğini gösterir: Yolculuk esnasında ders notları eşkıyalar tarafından gasp edilir. Gazzâlî, büyük bir üzüntüyle eşkiya reisinin yanına varıp, notların ilmi meseleler olduğunu ve geri verilmesini ister. Reis ona alayla, "Senin ilmin bu defterlerde mi?" deyince Gazzâlî derin bir sarsıntı geçirir ve bundan sonra tüm notlarını ezberlemeye karar verir. On iki yıllık eğitiminin ardından 473 (1080) yılında Tûslu bir grup gençle birlikte Nişâbur'a giderek dönemin en önemli ilim merkezlerinden biri olan Nizâmiye Medresesi'ne girdi. Burada, büyük kelâm âlimi İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin öğrencisi oldu. Cüveynî'nin gözetiminde fıkıh, kelâm, mantık, cedel, usûl ve felsefe gibi ilimlerde derinleşti. Gazzâlî'nin bu dönemdeki ilmî yükselişi kısa sürede dikkat çekti; hatta hocası onun için "Derin bir denizdir" ifadesini kullanmıştır. Hocası Cüveynî'nin 478 (1085) yılında vefatından sonra, Gazzâlî Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün dikkatini çekti. Nizâmülmülk'ün âlimleri himaye eden yapısı sayesinde Gazzâlî, siyasî ve ilmî çevrelerle temas kurma imkânı buldu. 484 (1091) yılında Bağdat'taki Nizâmiye Medresesi'ne başmüderris olarak tayin edildi. Henüz otuzlu yaşlarındayken ulaştığı bu makam, onun ilmî otoritesinin ve hitabet kabiliyetinin zirvede olduğunu göstergesiydi. Bu dönemde fıkıh, kelâm, felsefe ve usûl alanlarında eserler telif etti. Ancak bu dönem, aynı zamanda onun ruhsal geriliminin de arttığı bir zamandır. Kazandığı şöhret ve makam, onun kalbinde samimiyet ve Allah rızası noktasında bir

sorgulama doğurmuştu. Bu sorgulama, zamanla bir buhrana dönüşerek onu konuşamaz hâle getirdi. Nihayetinde 488 (1095) yılında tüm görevlerini ve dünyevî meşguliyetlerini bırakıp Bağdat'ı terk ederek inzivaya çekildi. Gazzâlî, Bağdat'tan ayrıldıktan sonra Şam'a gitti ve burada Emeviyye Camii'nde yaklaşık iki yıl süren bir uzlet hayatı yaşadı. Ardından Kudüs'e geçti, oradan da Hicaz'a geçerek hac farızasını yerine getirdi. Bu dönemde, nefsini arındırmaya, kalbini tasfiye etmeye ve hakiki kulluğu tatbik etmeye yöneldi. Riyâzet, murâkabe ve halvet ile meşgul olduğu bu yıllarda, düşünce dünyası derinleşti, tasavvufî yönü billurlaştı. Bu yıllarda kaleme aldığı *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, onun sadece bir âlim değil; aynı zamanda bir mürşid ve mürebbi olduğunu da ortaya koymuştur. 499 (1106) yılında Nîşâbur'daki Nizâmiye Medresesi'ne döndü ve yeniden ders vermeye başladı. Ancak bu defa daha derin bir iç bilince sahipti. Artık ilmi, sadece bilgi üretmek değil; kalpleri diriltmek ve ahlâkı inşa etmek için bir vesile olarak görüyordu. Birkaç yıl sonra tekrar Tûs'a çekildi. Burada bir medrese ve zâviye inşa ettirerek ömrünün sonuna kadar hem talebe yetiştirdi hem de eser yazdı. 14 Cemâziyelâhir 505 (18 Aralık 1111) tarihinde Tûs'ta vefat etti.

“EL-KEŞF VE’T-TEBYÎN Fİ ĞURÛRÎ’L-HALKİ ECMAÎN” HAKKINDA

İslâm ilim ve fikir geleneğinde “Hüccetü’l-İslâm” ünvanını hak eden nadir şahsiyetlerden biri olan İmam Ebû Hâmid el-Gazzâlî (450-505/1058-1111), hem aklın hem kalbin diliyle konuşabilmiş bir mütefekkindir.

İmam Gazzâlî’nin eserleri, kendi döneminde yaşanan fikri bunalımları ve çağları aşarak bugüne kadar uzanmıştır. Onun kaleminden çıkan her satır, insanı kendine, Rabbine ve toplumuna karşı yeniden sorumlu kılar. Bu çerçevede Gazzâlî’nin *el-Keşf ve’t-tebyîn fî ğurûri’l-halki ecmaîn* adlı eseri, bir uyanış risalesi, bir ıslah çağrısı niteliğindedir.

“Keşf” sözlükte örtüyü kaldırmak, hakikatin üzerindeki perdeyi aralamak; “tebyîn” ise, o hakikati berrak ve anlaşılır bir biçimde ortaya koymak demektir. Gazzâlî bu eserinde, dinin özünü örten, hakikatlerin üstüne çekilen sahte perdeleri yırtar. Çünkü dinin özü ibadetin şekline değil, kalbin huzuruna bağlıdır.

Bu eser, Gazzâlî’nin medrese hayatındaki gözlemlerinin, ilim dünyasındaki çelişkilerin ve kendi iç muhasebesinin bir ürünüdür. İlmin izzetini korumayan, dini dünyevi menfaatin aracına dönüştüren, makam ve şöhretle

hakikati karartan kimseleri, en açık ve yerinde ifadelerle eleştirir.

el-Keşf ve't-tebyîn, bireysel bir öğüt kitabı olmaktan öte, toplumsal bir ıslah metnidir. Zira Gazzâlî'ye göre fert, toplumdan ayrı düşünülemez. Âlimin gafleti, toplumun cehaletine; yöneticinin zulmü, halkın zaafına; ibadetin riyaya dönüşmesi ise, kalplerin kararmasına yol açar. Bu yönüyle eser hem ferdin hem toplumun ıslahını mümkün kılar.

Gazzâlî, ilimle meşgul olup amelden uzak kalanların hâlini tasvir ederken, “ilmin hikmetsiz, amelin ihlâssız” kaldığı örneklerle anlatır. Ona göre gerçek âlim, kalbiyle bilen, sözüyle öğreten, ameliyle örnek olandır. Dinin zahirine sarılıp bâtınını unutan, lafzı öğrenip manayı kaybedenler, Gazzâlî'nin en çok uyardığı kesimdir. Çünkü ilim, ihlâs ve takva ile birleşmediğinde, insanı yükseltmek yerine gurura sürükler.

Bu bakımdan eser, Gazzâlî'nin kendi hayatındaki büyük kırılma olan dünyevi makamdan manevi hicrete geçişinin de bir yansımasıdır. Bağdat Nizamiye Medresesi'nde şöhretin zirvesine ulaşmışken her şeyi terk edip inzivaya çekilmesi, bu kitapta işlenmiştir.

Eserdeki üslup, Gazzâlî'nin diğer eserlerinden aşına olduğumuz o dengeli tınıyı taşır. Bir yanda sert bir tenkit, diğer yanda rahmetle yoğrulmuş bir nasihat vardır. Gazzâlî, âlimleri, sûfîleri, hatipleri, hatta sıradan müminleri bile aynı hakikat terazisinde tartar. Bu yönüyle *el-Keşf ve't-tebyîn*, *Mîzânü'l-ame'l*'in devamı, *el-Münkız mine'd-dalâl*'in önsözü hüviyeti taşımaktadır.

Bugün bilgi çağının ortasında yaşıyoruz; fakat insanlık hiçbir çağda bu kadar bilgili ama bu kadar hikmetsiz olmamıştı. Bilginin, kalplere şifa olamadığı bir dönemde, Gazzâlî bize bir hakikati hatırlatıyor:

“İlim, sahibini Rabbine yaklaştırmıyorsa o ilim değil, bir perdedir.”

Bu tercüme, yalnızca bir metin aktarımı değil, bir ihya çabasıdır. Gazzâlî’nin Arapça kaleme aldığı hikmet dolu bu eser, bu dönem okurunun anlayabileceği sadelikte yayına hazırlanmıştır.

Bu çeviride hedef, Gazzâlî’nin hikmetle örülmüş dilini, onun tefekkür derinliğini ve ahlakî kaygısını koruyarak Türkçeye aktarmaktır. Zira her çağın kendi gafleti, kendi maskesi ve kendi aldanış biçimleri vardır. Hakikatse her dönem ve her çağda tektir.

İmam Gazzâlî’nin büyük bir hakikati gözler önüne serdiği ve *İnsan Neden Aldanır* ismiyle yayına hazırlanan bu eserin her satırı bir muhasebe mesabesindedir.